*ЦИНАЛЄВСЬКА І. А.**канд.екон. наук,**науковий співробітник відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ**Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044**E-mail: tsynalievskai@gmail.com**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9276-4264>**НАУМЕНКО Ж.Г.**аспірант відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я**Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ**Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044**E-mail: jannetj@ukr.net**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-2663>*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ОЦІНКИ ТА ЗМЕНШЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Актуальність. Одним з головних завдань державної регіональної політики є стимулювання розвитку регіонів, відтак, зважаючи на успішний досвід країн Європейського Союзу в даному питанні, першочерговим завданням і основною метою державної регіональної політики має бути зменшення диспропорцій соціо-еколого-економічного розвитку. Для досягнення ефективності державної регіональної політики необхідний збалансований розвиток регіонів, який забезпечить соціально-економічний розвиток країни в цілому. Державна регіональна політика потребує досягнення своїх цілей за рахунок застосування сучасних взаємоузгоджених між собою механізмів, та забезпечення їх необхідними ресурсами для їх реалізації. Зважаючи на досвід розвинених країн та цілі, визначені в багатьох нормативних та стратегічних документах України щодо зменшення диспропорційного розвитку регіонів, існує необхідність враховувати позитивні тенденції в питаннях попередження та подолання дивергентних процесів на засадах зменшення диспропорційності регіонального розвитку в контексті адміністративно-територіальної реформи України та створення нового ефективного інструментарію для правового та інституціонального структурного впливу на розвиток регіонів України.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження досвіду країн Європейського союзу щодо оцінки диспропорційності розвитку регіонів та заходів, спрямованих на зменшення диспропорцій регіонального розвитку, а також імплементація такого досвіду відповідно до українських реалій. Крім того, до завдань поточного дослідження належать виділення механізмів регіональної політики країн ЄС відповідних до характерних особливостей територій, що є об'єктом державного втручання для подальшої імплементації позитивного досвіду країн ЄС в аспекті подолання диспропорцій регіонального розвитку, а також розробка практичних рекомендацій щодо покращення інституційного забезпечення та інструментів оцінки диспропорцій регіонального розвитку в Україні.

Результати. Розглянуто зарубіжний досвід щодо оцінки диспропорційного розвитку регіонів. Проаналізовані підходи до вибору індикаторів оцінки диспропорційності розвитку регіонів та зазначені особливості визначення в різних країнах показників-стимуляторів та показників де-стимуляторів в залежності від локальних особливостей територіального розвитку. Виявлено, що практичні складнощі, що виникають із застосуванням показника ВРП на душу населення, як універсального показника, що характеризує рівень господарського розвитку регіону, в країнах ЄС пов'язані в тим, що існують труднощі вибору методики визначення обсягу випуску продукції в умовах, коли діяльність виходить за рамки регіональних кордонів адже національні статистичні відомства застосовують різні підходи до розрахунку цього показника. Встановлено, що розробка методу оцінки внутрішньорегіональної диспропорційності розвитку регіонів в Україні є ускладненою за умов відсутності необхідної статистичної бази забезпеченої всіма необхідними показниками на всіх рівнях, відтак запропонований алгоритм організації співставності статистичної інформації щодо моніторингу різних рівнів розвитку територій країни актуалізує подальшу розробку комплексу механізмів, який буде стимулювати соціо-еколого-економічний розвиток та підвищити конкурентоспроможність регіону. Надано рекомендації щодо методичного забезпечення державної оцінки диспропорційного розвитку регіонів

країни та запропоновано алгоритм імплементації статистичної інформації щодо моніторингу рівнів розвитку регіонів на прикладі європейського досвіду організації статистично-територіального поділу за економічними ознаками.

Висновки. Встановлено, що в різних країнах Європейського Союзу існують різні підходи та методики визначення тих територій, в яких наявні диспропорції розвитку; по-різному сприймаються також чинники, що служать джерелом диспропорцій розвитку, відтак, вибір показників, що можуть бути використані для вимірювання виявлених диспропорцій є предметом розгляду кожної країни ЄС окремо. У деяких країнах ЄС, так само як і в Україні, існують проблеми зі збором та обробкою статистичною інформацією на рівні NUTS III, що відповідає українському адміністративно-територіальному поділу – району або групі районів. Розробка методу оцінки внутрішньорегіональної диспропорційності розвитку регіонів в Україні є ускладненою через відсутність необхідної статистичної бази забезпеченої всіма необхідними показниками на всіх рівнях, відтак запропонований в рамках поточного дослідження алгоритм організації співставності статистичної інформації щодо моніторингу різних рівнів розвитку територій країни актуалізує подальшу розробку комплексу механізмів, який буде стимулювати соціо-еколого-економічний розвиток та підвищити конкурентоспроможність регіону.

Методичні основи оцінки диспропорційності розвитку регіонів становлять предмет для подальших наукових досліджень в даному напрямку та надають перспективу до вивчення внутрішньорегіональних диспропорцій розвитку як окремого питання в контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Ключові слова: регіональний розвиток, диспропорції розвитку, міжрегіональні диспропорції, внутрішньорегіональні диспропорції, індикатори, державна регіональна політика.

TSYNALIEVSKA I.A.,

Ph.D. in Econ. Sciences,

Research Fellow at the Department of Interregional Economic Development of the Ukrainian Black Sea Region

Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Frantsuzkyi boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044

E-mail: tsynalievskai@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9276-4264>

NAUMENKO ZH.G.,

Postgraduate student of the Department of Interregional Economic Development of the Ukrainian Black Sea Region

Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Frantsuzkyi boulevard, 29, Odessa, Ukraine, 65044

E-mail: jannetj@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-2663>

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN EXPERIENCE ON ASSESSMENT AND REDUCTION OF DISPROPORTIONATION OF REGIONS DEVELOPMENT

Topicality. One of the main tasks of the state regional policy is to stimulate the development of the regions, and, taking into account the successful experience of the European Union countries on this issue, the primary task and the main goal of the state regional policy should be connected with to reduction of disproportions of social&ecological and economic development. Balanced development of the regions is a necessary prerequisite to achieve the effectiveness of the state regional policy, which will ensure the social and economic development of the country as a whole. State regional policy requires that achievement of its goals should be gained by means of modern mutually interconnected mechanisms, as well as, provision of them with all the necessary resources for their implementation. Taking into account the experience of developed countries and the goals set in many normative and strategic documents of Ukraine on reducing the disproportionate development of regions, it is necessary to consider positive trends in preventing and overcoming divergent processes on the basis of reducing regional development imbalances in a context of the administrative-territorial reform of Ukraine and creation of new effective tools for legal and institutional structural impact on the development of regions of Ukraine.

Aim and tasks. The purpose of the article is to study an experience of the European Union countries regarding the assessment of disproportionality in development of regions and measures aimed at reducing regional development imbalances, as well as the implementation of such experience in accordance with Ukrainian realities. Moreover, a scope of objectives of the current study includes allocation mechanisms of regional policy of the EU according to characteristics of

the areas that are subject to state intervention for a further implementation of the positive experience of the EU countries in the aspect of overcoming the disproportions of regional development, as well as, development of practical recommendations for improving institutional support and assessment tools for measuring disparities of regional development in Ukraine.

Research results. A foreign experience regarding assessment of regional disproportions is being considered within the article. Approaches to selection of indicators for assessment of disproportionality of regional development and features for definition of indicators, which perform as stimulators or as de-stimulators in different countries depending on local features of territorial development, - are analyzed. It was found that the practical difficulties arising from the use of GRP per capita, as a universal indicator characterizing the level of economic development of the region in the EU countries, - are related to a difficulty in choosing of method for determining the of output volume in conditions where activity goes beyond regional boundaries because of the fact that national statistical offices apply different approaches to calculation of this indicator. It was established that the development of a method for assessing of intra-regional disproportionality in the development of regions in Ukraine is complicated due to lack of a necessary statistical base provided by all necessary indicators at all levels; therefore, the proposed algorithm for comparing statistical information on monitoring of different levels of development of the country's territories will enable further development of a set of mechanisms that will stimulate socio-ecological and economic development at the regional level and will increase a regional competitiveness. The article provides recommendations on methodical provision of state evaluation of disproportionate development of the regions of the country; and proposes an algorithm for the implementation of statistical information on monitoring the levels of development of regions based on the European experience of organizing statistical & territorial division on economic grounds.

Conclusions. It has been established that in different countries of the European Union there are different approaches and methods used to identify areas in which disproportions of development are inherent; factors that serve as a source of developmental imbalances are also perceived differently, hence the choice of indicators that can be used to measure the detected imbalances is a subject of consideration by each EU country separately. In some EU countries, as in Ukraine, there is a problem with the collection and processing of statistical information at the NUTS III level, which corresponds to the Ukrainian administrative-territorial division of rayon level (district) or a group of rayons (group of districts). Development of the method for assessing of intra regional disproportionality in the development of regions in Ukraine is complicated due to lack of adequate statistical base provided with all necessary indicators at all levels, therefore the proposed, within the current study, - algorithm for comparing statistical information on monitoring of different levels of development of territories of the country will provide further development of a set of mechanisms that will stimulate social & ecological and economic development and increase the regional competitiveness.

Methodological basis for assessing of disproportionality of a regional development is the subject for further research in this area and provide a perspective for a study of intra-regional disproportions of development as a separate issue in the context of administrative-territorial reform in Ukraine.

Key words: regional development, disparities of development, inter-regional disproportions, intra-regional disproportions, indicators, state regional policy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Досвід країн Європейського Союзу є показовим зважаючи на посилену роль регіонів в забезпеченні національного розвитку. Політика «Європи регіонів» показала свою дієвість в рамках концепції «нового регіоналізму», де регіону відводиться роль не тільки провідника загальнодержавних інтересів, а й учасника зовнішніх зв'язків в рамках співпраці з регіонами інших держав. Міжрегіональні диспропорції розглядаються в рамках політики ЄС як чинник, що суттєво гальмує регіональний розвиток. Відтак, визначення та оцінка регіональних відмінностей (диспропорцій) має принципове значення для програмування політики, спрямованої на зменшення соціально-економічної нерівності між окремими регіонами країни.

Формування інституціонального підґрунтя для оцінки та зменшення міжрегіональних та внутрішньо регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку в Україні закладено низкою законодавчих актів, які стосуються оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку, однак в практичному та науковому аспектах дане питання наразі лишається неопрацьованим. Зокрема, на шляху до поставленої мети у багатьох нормативних документах, таких як: Проект Міністерства економіки України «Україна 2020. Стратегія національної модернізації» [1], Урядовий план «Відновлення України: план дій» [2], Стратегія регіонального розвитку до 2020 року [3], та ін., виділяються такі головні напрямки, як: подолання кризової ситуації, децентралізація влади, боротьба з корупцією, реформи системи оподаткування, охорони здоров'я та інші. Такі напрямки викликані в першу чергу тим, що українська економіка неготова до адекватного реагування на зовнішні та внутрішні потрясіння в сучасних умовах постійного загострення глобальних викликів.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженням питань регіонального розвитку, управління розвитком територій, виведення зі стану депресивності територій займалися такі вітчизняні вчені як: Б. Буркинський, З. Варналій, В. Геєць, З. Герасимчук, Б. Данилишин, Я. Жаліло, Е. Лібанова, Д. Лук'яненко, М. Мельник, А. Мокій, В. Осипов, І. Сторонянська, О. Топчієв, Т. Уманець, Л. Шаталова. Зарубіжними вченими, що займалися питаннями регіонального розвитку та провадження ефективної регіональної політики, є: У. Айзард, Р. Дж. Барро, Н. Ванхоф, А. Гамільтон, Г. Горжелак, Л. Клаасен, М. Крозьє, Д. Медісон, Г. Мюрдаль, Д. Норт, Л. Паєлінк, С. Поллард, М. Портер, Х. Сала-і-Мартін, А. Сові, Д. Фрідман, А. Хиршман. Однак актуальним і недостатньо дослідженим залишається аспект оцінки диспропорційності розвитку регіонів на основі імплементації принципів сталого розвитку із застосуванням комплексної методики, яка б врахувала базові індикатори у відповідності до економічного, соціального та екологічного напрямків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, залишаються недостатньо дослідженими теоретико-методичні та практичні аспекти з розробки комбінованих механізмів забезпечення пропорційності розвитку регіонів, які б ураховували усі чинники розвитку регіонів та мали б комплексний характер.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Метою статті є вивчення досвіду країн Європейського союзу щодо оцінки диспропорційності розвитку регіонів та заходів, спрямованих на зменшення диспропорцій регіонального розвитку, з метою імплементації позитивного досвіду з оцінки та подолання міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій для подальшої розробки методичного підходу до оцінки диспропорцій розвитку регіонів України. Крім того, до завдань поточного дослідження належать виділення механізмів регіональної політики країн ЄС відповідних до характерних особливостей територій, що є об'єктом державного втручання для подальшої імплементації позитивного досвіду країн ЄС відповідно до українських реалій, а також розробка практичних рекомендацій щодо покращення інституційного забезпечення та інструментів оцінки диспропорцій регіонального розвитку в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для країн Європи однією з основних цілей регіональної політики виступає подолання міжрегіональних диспропорцій у просторовому економічному розвитку, зокрема використовуючи механізм надання допомоги як для найбільш розвинутих регіонів, так і для регіонів, що проходять період господарської трансформації в рамках вступу до ЄС, адже процес інтеграції до ЄС пов'язаний із коштами трансформації, які необхідно розглядати не скільки в ракурсі способу формування бюджету, а й більш широкому суспільно-економічному сенсі, при цьому важливим є також співвідношення між категоріями «кошти» та «вигоди» [4, с.92].

Формування регіональної політики в рамках Європейського Союзу є результатом як великої диверсифікації соціально-економічного розвитку окремих країн ЄС, так і існування ще більших розбіжностей у розвитку між регіонами всередині самих країн. Внутрішньорегіональні диспропорції мають інше походження, що впливає з географічного розташування регіону та його природних умов, історичних подій, рівня розвитку інфраструктури, структури економіки, рівня професійної кваліфікації населення тощо. Класичним прикладом існування диспропорцій слугує приклад Франції, де концентрація адміністративних та фінансових ресурсів та важелів у столиці призвела до виникнення так званого «паризького феномену», що полягає у виділенні столиці та «французької пустелі», відповідно до якого, чим далі регіон знаходиться від столиці, тим нижчий рівень розвитку йому притаманний. [5, с.292].

Розглядаючи засоби усунення регіональних диспропорцій з точки зору подолання відсталості регіонів слід зазначити, що у країнах ЄС існує низка підходів для виявлення територій, що вимагають належної цілеспрямованої державної підтримки засобами державної регіональної політики в рамках подолання міжрегіональних диспропорцій та вирішення локальних проблем. Різні підходи до ідентифікації територій, що потребують державної допомоги (державного втручання) обумовлені можливістю вибору різних показників (критеріїв) для виявлення проблем в регіонах з метою подальшого їх вирішення та визначення пріоритетів розвитку регіонів, що закладає підґрунтя до категорії «внутрішньорегіональні диспропорції». Крім того, слід зазначити, що рішення щодо надання допомоги певним територіям є, в тому числі, й результатом прийняття відповідних політично вмотивованих рішень.

Зважаючи на те, що у різних країнах ЄС по-різному сприймають те, що є проблемою розвитку території, одні й ті самі ж показники можуть розглядатися у випадку одних держав ЄС як показники

позитивні, а в інших, як негативні. Наприклад, в деяких державах, зокрема скандинавських країнах, периферійність та низька щільність населення районів вважаються не вигідними фактором, тоді як в інших країнах ці ознаки розглядаються як перевага певної території, в третіх країнах – цей показник розглядається виключно як специфічна риса території [6, с.239]. У Великобританії показник високої щільності населення, який у більшості країн розглядається як фактор, що відповідає розвиненості території, вважається негативним фактором, що характеризує ступінь урбанізації території.

З огляду на різні позиції щодо вибору критеріїв міжрегіональних диспропорцій в країнах ЄС, а також відповідних підходів щодо усунення виявлених диспропорцій міжрегіонального розвитку, польська дослідниця питання визначення індикаторів диспропорційності регіонального розвитку Б.Скубяк пропонує поділ країн ЄС на шість груп. Так, до першої групи в рамках якої спостерігалися незначні диспропорції увійшли: Австрія, Данія, Люксембург та Голландія. Зважаючи на незначний рівень міжрегіональних диспропорцій, як з загальнодержавного, так і внутрішньо європейського ракурсів, регіони даних країн не потребують масштабного державного втручання в регіональних розвитку. До другої групи країн увійшли Бельгія, Франція, Ірландія та Велика Британія, де міжрегіональні диспропорції є більш очевидними і вимагають конкретних дій щодо їх усунення на регіональному рівні. Характерною рисою третьої групи, до якої належать Фінляндія, Швеція та Норвегія, є виокремлення в кожній з цих країн північних регіонів, які є проблемними областями та характеризуються низьким рівнем заселення, але кожна з цих країн провадить політику, яка враховує фактори зростання регіонів. Проблеми країн, що увійшли до четвертої групи, а саме: Німеччини та Італії, полягають у протиставленні рівня розвитку східних та західних регіонів, - у випадку Німеччини та південних і північних регіонів, - випадку Італії, відповідно до чого і формується загальнодержавна регіональна політика. До п'ятої групи увійшли такі країни, як: Греція, Португалія та Іспанія, де окрім диспропорційності розвитку на внутрішньодержавному рівні є необхідність також підняття загальнодержавного рівня розвитку. Шосту групу сформували так звані країни ЄС-12 (EU-12), до яких належать Болгарія, Чехія, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Угорщина, Мальта, Польща, Румунія, Словенія та Словаччина. Регіональна політика вищезазначених країн, так само, як і у випадку п'ятої групи, спрямована на забезпечення розвитку на рівні цілої держави, проте враховує також видатки, віднесені на період трансформації господарського комплексу в рамках вступу країн до ЄС [6, с.239].

З огляду на досвід країн ЄС, в кожній державі існує низка притаманних їй передумов розвитку, що відображає абсолютно різні географічні умови, рівні економічного розвитку і масштаб соціальних проблем, а також різний масштаб внутрішньорегіональних диспропорцій. Концепція поняття «проблема регіонального розвитку» відрізняється в середині кожної країни, але в основному розглядаються три типи невідповідності, зокрема: фізичні диспропорції (пов'язані з географічними або природними умовами), економічні диспропорції (ті, що пов'язані з відмінностями у якості або кількості продукції регіону), а також соціальні розбіжності (ті, що пов'язані з доходом або рівнем життя населення). Так, до фізичних передумов диспропорцій регіонального розвитку в Фінляндії та Норвегії відносять природні умови, зокрема: клімат та віддаленість регіонів, а в Німеччині та Франції фізичні передумови диспропорцій визначаються через географічні умови, тобто близькість до інфраструктури та периферійність. Близькість до інфраструктури, як характеристика регіонального розвитку, застосування якої набуло свого поширення в Німеччині, визначається переважно доступом до транспорту, зокрема до шляхів сполучення, залізничних колій, товарного та авіаційного транспорту. Периферійність регіонів Франції визначається відстанню до столичного регіону. У Великій Британії середня відстань до ринків або ступінь віддаленості від основних бізнес-центрів, як показник фізичних диспропорцій пов'язується з кількістю зайнятого населення. Окрім вищезазначених індикаторів диспропорційності розвитку фізичного походження, існує низка інших показників, в тому числі показники зміни структури населення та показник густоти населеності території. Останній показник є універсальним і застосовується як показник фізичного характеру практично в усіх країнах ЄС. Слід зауважити, що характерною рисою фізичних передумов є те, що вони мають сталий характер і практично не залежать від людського фактору впливу на відміну від економічних та соціальних факторів.

Показники економічних диспропорцій розвитку регіонів, що застосовується на рівні окремих країн ЄС, так і Європейською Комісією зокрема, наведені в таблиці 1. Оцінка міжрегіональних диспропорцій в аспекті господарського розвитку проводяться як правило за допомогою показника

ВРП на душу населення скоригованого відповідно до паритету купівельної спроможності (ПКС) країн ЄС. Даний показник розглядається як індикатор економічного розвитку для таких країн, як Бельгія, Фінляндія та Нідерланди, а також використовується Європейською Комісією при визначенні наявності регіональних диспропорцій як основний критерій. Потреба у застосуванні інших показників економічного розвитку, часом, є продиктованою відсутністю відповідного показника в національних статистичних спостереженнях, так, у Данії міра податкового надходження використовується як заміник для показників ВРП.

Таблиця 1

Показники економічних диспропорцій розвитку регіонів країн ЄС [7, с.11]

Країни Показники	Бельгія	Данія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Нідерланди	Португалія	Швеція	Велика Британія
ВРП на душу населення	+		+			+			
Податок на доходи		+							
Індустріалізація / активність / структура	+	+	+	+			+	+	+
Інфраструктура / зручності					+		+		
Економічні перспективи				+	+				+
Демографічні тренди	+		+	+				+	+

Кваліфікаційним порогом для регіонів є показник ВВП на душу населення, вимірний у відповідності до ПКС, що дорівнює або менше 75 відсотків від середнього показника в ЄС, що застосовується для цілей регіональної конкурентної політики в рамках ЄС. Основною одиницею оцінки є так званий регіон NUTS III, хоча ситуація в регіоні NUTS II в цілому визначає право на отримання фінансування для програм підвищення рівня регіональної конкурентоспроможності; для аналізу дані усереднюються протягом мінімального трирічного періоду на основі останніх трьох років, у разі наявності такої інформації.

Важливість використання показника ВВП на душу населення як індикатора проблемного регіону для цілей конкурентної політики полягає в тому, що навіть якщо даний показник не включається до переліку показників, що використовуються на потреби національних політик країн-членів, він все ще може вплинути на вибір того, які саме території визначаються у державі-члені як такі, що потребують відповідної фінансової допомоги в рамках програм розвитку ЄС.

Практичні складнощі, що виникають із застосуванням показника ВРП на душу населення пов'язані в тим, що існують труднощі вибору методики визначення обсягу випуску продукції, коли діяльність виходить за рамки регіональних кордонів (національні статистичні відомства застосовують різні підходи до цього показника). Очевидним прикладом такої проблеми є розподіл накладних витрат (маркетинг, дистрибуція тощо) для фірм, що мають присутність у більш ніж одному регіоні. Методологічний вибір, зроблений на даному етапі, має суттєвий вплив на сукупні показники. Труднощі також виникають внаслідок розподілу доходів, накопичених із природних ресурсів (таких як газ та нафта), для регіонів, де спочатку переробляється чи висаджується ресурс; це штучно збільшує показник регіонального ВВП.

Розглядаючи показники соціальних диспропорцій (Табл.2), слід зазначити, що показник безробіття є ключовим показником в контексті регіональної політики. Очевидно, що рівень безробіття є тісно пов'язаним з економічним добробутом регіону; однак, зважаючи на те що показники, що пов'язані з працевлаштуванням, відображають ситуацію з окремими особами, в контексті поточного дослідження рівень безробіття визначається як міра соціальних диспропорцій регіонального розвитку, що не менш важливо, оскільки це впливає на особистий дохід.

Серед країн ЄС тільки Швеція та Португалія не відносять показник рівня безробіття до індикатора соціальних диспропорцій регіонального розвитку. В Швеції відсутність показника рівня безробіття пов'язана із особливостями національної соціальної політики, коли вважається, що зміна кількості населення та показник доходу на душу населення визначатимуть фактори, пов'язані з працевлаштуванням.

В Португалії ж відсутність показника рівня безробіття серед показників диспропорцій регіонального розвитку пояснюється тим, що національне бюро статистики Statistics Portugal в якості індикаторів внутрішньорегіональних диспропорцій більшою мірою розглядає показники саме економічного та промислового характеру, переважним чином залишаючи поза увагою індикатори внутрішньорегіональних диспропорцій соціального характеру, окрім показника неповної зайнятості. Великою мірою з тих самих причин показник рівня безробіття на регіональному рівні не розраховується в Греції, Ірландії, Італії та Іспанії.

Таблиця 2

Показники соціальних диспропорцій розвитку регіонів країн ЄС [7, с.17]

Країни Показники	Бельгія	Данія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Нідерланди	Португалія	Швеція	Велика Британія
Рівень безробіття	+	+	+	+	+	+			+
Структура безробіття					+				+
Тенденції безробіття			+		+				+
Прогнозована зайнятість					+				+
Економічно активне населення								+	+
Кваліфікація населення / структура зайнятості							+	+	+
Доходи					+			+	
Побутові умови					+		+		
Демографічні тренди	+		+	+			+	+	

Застосування європейського досвіду в рамках українських реалій є можливою виключно з огляду реальні можливості, що передбачені інструментами оцінки міжрегіональних диспропорцій а також механізмами зменшення диспропорційності розвитку регіонів в Україні в рамках реалізації державної регіональної політики, що передбачено в рамках діючого національного законодавства.

В рамках діючого нормативно-правового поля, механізм проведення оцінки і порівняльного аналізу економічного стану та якості життя населення регіонів, з метою подальшого прийняття відповідних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях, визначає Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів»[8]. Разом із тим, на нашу думку, вищезазначена Постанова має серед інших один суттєвий недолік, а саме: міжрегіональні та внутрішньорегіональні диспропорції визначаються в одному вимірі. Усунення такого недоліку, на думку авторів, є можливим шляхом внесення правок до пункту 2 відповідної Постанови, зокрема правок щодо об'єктів оцінки міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій та надання їх визначення. Відтак, п.2 Методики пропонується розділити на два підпункти. В пп. 2.1 пропонується надати визначення категоріям «міжрегіональні диспропорції розвитку» та «внутрішньорегіональні диспропорції розвитку» регіонів у такій редакції: «*Міжрегіональні диспропорції розвитку* – це дивергентний (від лат. *divergere* – розходитися) стан регіонів, який показує їхню диференціацію за соціальною, економічною, екологічною, географічною та політичною ознаками. Внутрішньорегіональний диспропорційний розвиток визначається, як нерівномірність та непропорційність взаємоузгоджуваності фінансового, природного, людського, соціального та фізичного капіталів у розвитку регіону».

Зважаючи на те, що одним з ключових етапів вибору механізмів зменшення диспропорційності розвитку регіонів є аналіз соціо-еколого-економічного стану регіонів, на думку авторів існує необхідність застосування трьохвимірної моделі типізації рівнів диспропорційності на основі оцінки стану розвитку регіону для визначення тип регіону. Трьохвимірна модель типізації рівнів диспропорційності розвитку регіонів, в рамках якої до механізмів зменшення диспропорційного стану регіонів відносяться економічні, соціальні, екологічні, соціально-економічні, соціально-екологічні та економіко-екологічні механізми, - не тільки визначає типи диспропорційного розвитку

регіонів, але також допомагає уточнити механізми регіональної політики необхідні для зменшення диспропорцій та подальшого розвитку регіонів.

Зважаючи на запропоновану авторську трьохвимірну модель типізації рівнів диспропорційності регіонального соціо-еколого-економічного розвитку[9], підпункт 2.2 вищезгаданої Постанови, пропонується замінити на поточну редакцію підпункту, а саме: «Об'єктом оцінки міжрегіональної диференціації є соціально-економічний розвиток Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя. Об'єктом оцінки внутрішньорегіональної диференціації є соціально-економічний розвиток міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, районів, районів у мм. Києві та Севастополі», на наступну редакцію: «Об'єктом оцінки міжрегіональних диспропорцій є соціо-еколого-економічний розвиток Автономної Республіки Крим та областей. Об'єктом оцінки внутрішньорегіональних диспропорцій є фінансовий, природний, людський, соціальний та фізичний капітали регіону». У пункті 4 необхідно замінити існуючу методику оцінки на авторську методику оцінку диспропорційності розвитку регіонів, яка основана на принципах сталого розвитку та принципі «базових індикаторів». Запропонована авторська методика включає проведення нормування, яке проводиться шляхом визначення максимального показника та зведення його до одиниці, виходячи з цього визначається норма показника по кожному з регіонів для кожного з 15 показників, зазначених у відповідній авторській методиці. Враховуючи те, що серед обраних показників присутні так звані показники негативного характеру, тобто показники з «-» (від'ємним) значенням для оцінки розвитку регіонів, тоді нормування проводиться шляхом приведення мінімального значення до одиниці, а потім виходячи з цього визначається норма показника по кожному з регіонів. Надалі, після нормування всіх 15 показників за трьома напрямками (економічним, соціальним та екологічним) проводить розрахунок інтегрального показника, як середньоарифметичне значення, що показує рівень регіону за одним з трьох напрямків. Також необхідні правки до Додатку 1 вищезазначеної Постанови КМУ «Показники для проведення оцінки міжрегіональної диференціації», назву якого рекомендується змінити на «Показники для проведення оцінки міжрегіональної диспропорційності регіонів» (табл.3):

Таблиця 3

Показники для проведення оцінки міжрегіональної диспропорційності регіонів.

Напрямок	Показники
Економічний	1. ВРП у розрахунку на одну особу, у фактичних цінах, грн.
	2. Інвестиції в основний капітал на одну особу, у фактичних цінах, грн.
	3. Інноваційна активність промислових підприємств на одну особу, грн.
	4. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, нарастаючим підсумком; дол. США
	5. Доля обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств у ВРП, грн.
Соціальний	1. Середньомісячна номінальна заробітна плата одного працівника, грн.
	2. Середня очікувана тривалість життя при народженні, років
	3. Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації на 10000 населення, осіб
	4. Рівень зареєстрованого безробіття у відсотках до населення працездатного віку, %
	5. Захворюваність на активний туберкульоз на 100 тис. населення, осіб
Екологічний (природний)	1. Викиди забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря, т. на кв.км.
	2. Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти тис. м ³ на кв. км.
	3. Утворення відходів, т. на кв. км.
	4. Ліси та лісовкриті площі у відсотках до загальної площі адміністративних територій, %
	5. Об'єм ставків та водосховищ у відсотках до загальної площі адміністративних територій, %

Джерело:[9]

В рамках оцінки та визначення внутрішньорегіонних диспропорцій розвитку регіонів існує об'єктивна необхідність розробки окремої методики оцінки, що потребує формування окремого переліку показників за якими вона буде проводитися. Проте, в процесі розробки такої методики виникає ряд проблем, пов'язаних із її забезпеченістю достовірними та повними вхідними даними. Необхідно відмітити, що стан регіональної української статистики на даний момент можна охарактеризувати як недостатній, як у формальних, так і у змістовних аспектах. Формування статистичної інформації відбувається переважним чином у розрізі адміністративно-територіальних одиниць; на підставі такої інформації оцінюється стан регіонів та обґрунтовуються управлінські, соціальні й економічні рішення щодо функціонування продуктивних сил та економіки регіонів. Однією з основних проблем статистики України виступає те, що адміністративна система, яка є основним замовником статистичної інформації, загалом ставить за мету одержання всебічної інформації стандартизованими статистичними методами. Нажаль, попит на детальну інформацію у малих регіонах у розрізі підприємств і в суцільному вимірі не задовольняється у повному обсязі, що є наслідком неправильного розуміння та сприйняття політики та ролі місцевої влади у прийнятті рішень [10]. Разом із тим, такий підхід до збору статистичних даних сприятиме виокремленню пріоритетних видів діяльності регіону в самому регіоні, а не на національному рівні, що має призвести до більш ефективного та комплексного управління регіоном. Крім того, збір статистичних даних на нижчому рівні якісно відобразиться на регіональній статистиці в цілому. Тож на основі оцінки диспропорційності розвитку регіонів можна буде якісно по-новому виокремити типи регіонів, а потім і самі механізми зменшення диспропорційності регіонів. Кожен регіон повинен самостійно обирати механізми для розвитку та зменшення диспропорційності та реалізовувати їх у Стратегії регіонального розвитку регіонів.

У країнах ЄС також існують проблеми зі збором та обробкою статистичною інформацією на рівнях NUTS III. Цей рівень відповідає українському адміністративно-територіальному поділу – району або групі районів, або так званому субрегіональному рівню. В Україні також існує проблема збору статистичної інформації на найнижчих рівнях. Тож виходячи з того, що результати регіональної статистики повинні задовольняти потреби будь-яких користувачів, пропонується змінити підхід щодо групування статистичних показників (рис. 1)

Рис. 1 Алгоритм організації співставності статистичної інформації щодо моніторингу рівнів розвитку територій України та ЄС за адміністративною та економічною ознаками

Для адекватного відображення економічних, соціальних та екологічних процесів, обрахунку найважливіших регіональних показників необхідно ввести в реєстр статистичних одиниць дані про суб'єкти підприємницької діяльності та організувати регулярні вибіркові статистичні спостереження за цими суб'єктами підприємницької діяльності. Це рекомендується зробити на базі обласних статистичних сайтів, щоб всі суб'єкти заповнювали необхідні електронні форми, з яких дані будуть автоматично надходити до узагальнених форм. Такий алгоритм та система збору та обробки

інформації допоможе оптимізувати роботи української статистики та забезпечити її ефективне функціонування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи складності, що виникають при вирішенні питання оцінки міжрегіональних диспропорцій в країнах Європейського Союзу можна виділити дві основні проблеми, зокрема: врахування характерних особливостей території, що слугують джерелом диспропорцій розвитку, які є предметом для подальшого державного втручання, а також вибір показників, що можуть бути використані для вимірювання виявлених диспропорцій відповідно до цілей державних регіональних політик країн ЄС та особливостей статичного обліку, що ведеться національними бюро статистичної інформації кожної країни ЄС. Разом із тим, універсальним показником, що характеризує рівень господарського розвитку регіону для цілей виявлення диспропорцій господарського розвитку в рамках програм підвищення конкурентоспроможності регіонів визначених Європейською Комісією слугує показник ВРП на душу населення скоригований відповідно до паритету купівельної спроможності країни. У деяких країнах ЄС, так само як і в Україні, існують проблеми зі збором та обробкою статистичною інформацією на рівні NUTS III, що відповідає українському адміністративно-територіальному поділу – району або групі районів (так званому субрегіональному рівню). Відтак, на базі обласних статистичних сайтів пропонується здійснювати збір статичних даних на нижчому рівні за допомогою введення до реєстру статистичних одиниць даних про суб'єкти підприємницької діяльності для подальшої організації регулярних вибіркового статистичних спостережень за цими суб'єктами підприємницької діяльності, що якісно відобразиться на регіональній статистиці в цілому для адекватного відображення економічних, соціальних та екологічних процесів, а також обрахунку найважливіших регіональних показників. Тож на основі оцінки диспропорційності розвитку регіонів можна буде якісно по-новому виокремити типи регіонів, а потім і самі механізми зменшення диспропорційності регіонів.

Наведені пропозиції щодо оцінки зменшення диспропорційного розвитку регіонів становлять предмет подальших наукових досліджень в даному напрямку, а також надають перспективу до обговорення широкого кола питань, що стосуються внутрішньорегіональних диспропорцій розвитку як окремого питання в контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект - Міністерство економіки України: «Україна 2020 Стратегія національної модернізації». [Електронний ресурс]. Режим доступу: old.radakmu.org.ua/file/Strategy%202020.doc
2. Про затвердження Програми «Відновлення України: план дій» Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 1071 [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-p>
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
4. Woś B. Rozwój regionów i polityka regionalna w Unii Europejskiej oraz w Polsce. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej. Wrocław, 2005 [http://www.dbc.wroc.pl/Content/526/wos_rozwoj_regionow.pdf].
5. Dorocki S, Jenner B. Regionalne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego Francji. w: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych : Europa bez granic - nowa jakość przestrzeni. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Editors: Sylwia Dołzbłasz, Andrzej Raczyk, pp.69-74 [<http://p-e.up.krakow.pl/article/view/124/63>].
6. Skubiak B. Regionalne wskaźniki dysproporcji rozwojowych w wybranych krajach Unii Europejskiej. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 34. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, pp. 237-253[https://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip34-2013/SiP-34-t1-237.pdf].
7. Wishlade F., Yuill D., Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union, Regional and Industrial Policy Research PaperNr 24, European Policies Research Centre University of Strathclyde, Glasgow, June 1997. [<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.558.7700&rep=rep1&type=pdf>].

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів», від 20 травня 2009 р. № 476 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/476-2009-%D0%BF>.

9. Науменко Ж.Г. Методика оцінки диспропорційності розвитку регіонів / Економіка: реалії часу. 2015. № 3. С. 45-52.

10. Регіональна політика і механізми її реалізації / [М. І. Долішній, С. М. Злупко, С. Й. Вовканич та ін.]. За ред. акад. НАН України Долішнього М. І. – Київ: "Наукова думка", 2003. – 503 с.

REFERENCES

1. Projekt Ministerstwa ekonomiky Ukrainy "Strategiia rozvytku Ukrainy «Ukraina 2020 Strategiia natsionalnoi modernizatsii». [Project of the Ministers of Economy of Ukraine "Development Strategy of Ukraine "Ukraine 2020 Strategy of National Modernization"]. Retrieved from: old.rada.kmu.org.ua/file/Strategy%202020.doc [in Ukrainian].

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Prohramy «Vidnovlennia Ukrainy: plan dii» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Program" Restoration of Ukraine: Action Plan"]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF> [in Ukrainian].

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Derzhavnoi strategii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].

4. Woś B. Rozwój regionów i polityka regionalna w Unii Europejskiej oraz w Polsce. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej. Wrocław, 2005 [http://www.dbc.wroc.pl/Content/526/wos_rozwoj_regionow.pdf].

5. Dorocki S, Jenner B. Regionalne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego Francji. w: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych : Europa bez granic - nowa jakość przestrzeni. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Editors: Sylwia Dołzbłasz, Andrzej Raczyk, pp.69-74 [<http://p-e.up.krakow.pl/article/view/124/63>].

6. Skubiak B. Regionalne wskaźniki dysproporcji rozwojowych w wybranych krajach Unii Europejskiej. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania* nr 34. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, pp. 237-253 [https://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip34-2013/SiP-34-t1-237.pdf].

7. Wislade F., Yuill D., Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union, Regional and Industrial Policy Research Paper Nr 24, European Policies Research Centre University of Strathclyde, Glasgow, June 1997. [<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.558.7700&rep=rep1&type=pdf>].

8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia otsinky mizhrehionalnoi ta vnutrishno rehionalnoi dyferentsiatsii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Introduction of Assessment of Interregional and Intraregional Differentiation of Socio-economic Development of Regions"]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/476-2009-%D0%BF> [in Ukrainian].

9. Naumenko Zh.G. Methodology for estimating the disproportionality of regional development (2015). *Ekonomika: realii chasu. - Economics: realities of time*. № 3. pp. 45-52. [in Ukrainian]

10. Dolishnii M. I., Zlupko S. M., Vovkanych S. Y. and other (2003) *Rehionalna polityka i mekhanizmy yii realizatsii* [Regional policy and mechanisms for its implementation] Dolishnii M. I. (Ed.). Kyiv: "Naukova dumka", 503 p.